

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ
W CZASACH GŁĘBOKIEGO KRYZYSU GOSPODARCZEGO:
DYNAMIKA ZACHOWAŃ

Stefan Markowski,
Kolegium Zarządzania, WSiIZ

STUDIUM PRZYPADKU

- Ogólnym tematem obecnej konferencji są granice interwencji gospodarczej państwa i mechanizmy samoregulacji rynkowej, które są podstawą funkcjonowania “niewidzialnej ręki” Adama Smitha
- Celem mojej prezentacji jest bardziej szczegółowy opis stadium przypadku pokazującego mechanizm funkcjonowania “niewidzialnej ręki” Smitha, tzn., głębszy skan tego co jest normalnie mało widzialnym procesem autoregulacji rynkowej (*market tatonnement mechanism*)
- Wybrane stadium przypadku dotyczy mechanizmów regulujących przyptywy i odpływy polskich, poakcesyjnych migrantów zarobkowych na rynkach pracy UE-27 w okresie szczególnie turbulentnym 2009-2016 (GFC, początki kryzysu Euro, początki Brexitu)

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: UE SYSTEM SWOBODNYCH PRZEPŁYWÓW SIŁY ROBOCZEJ

- W roku 2020, migranci międzynarodowi, definiowani jako osoby urodzone poza krajem obecnego zamieszkania, reprezentowali około 3,6% populacji świata (ponad 280 milionów osób)
- Połowa (międzynarodowych) migrantów mieszka w *regionie* swojego pochodzenia
- Europa, z zasobem 87 milionów migrantów, jest dominującym regionem intra-regionalnej migracji. Około 70% migrantów międzynarodowych urodzonych w Europie mieszka w innym kraju europejskim
- Europa-Europa jest też największym a “korytarzem migracyjnym”

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: UE SYSTEM SWOBODNYCH PRZEPLYWÓW SIŁY ROBOCZEJ

- Od swoich najwcześniejszych początków (re: Traktat Rzymski 1957), Unia Europejska (UE) deklaruje niezbędność “swobodnych przepływów” (*freedom of movement*) obywateli krajów UE (i permanentnych rezydentów UE) między krajami członkowskimi
- Dotyczy to stałych mieszkańców UE i osoby zatrudnione na unijnych rynkach pracy (*EU-domiciled residents and jobseekers*). Te same prawa przysługują migrantom wewnątrz unijnym, które przysługują obywatelom krajów przyjmujących/docelowych
- To jest najważniejszy obszar ogólnounijnego systemu zarządzania migracjami (*EU migration governance system*)

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: UE SYSTEM SWOBODNYCH PRZEPLYWÓW SIŁY ROBOCZEJ

- Zarządzanie migracjami obywateli krajów trzecich pozostaje domeną systemów migracyjnych indywidualnych krajów członkowskich z wyjątkiem przepływów regularnych i nieregularnych “uchodźców” (szara strefa polityki migracyjnej UE)
- Obecna prezentacja jest spojrzeniem na mechanikę systemu “swobodnych przepływów” UE w kontekście po-akcesyjnych (post-2004) migracji polskich obywateli do krajów UE-27
- W roku 2004, Polska była największym z nowoprzyjętych krajów członkowskich UE i polskie migracje do UE-27 szybko rosły choć planowana absorpcja polskich migrantów była stopniowa (UK i Irlandia “otworzyły” się w 2004, Holandia w 2007, Niemcy w 2011; strefa Schengen w 2008)

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ

- Poakcesyjny zasób polskich migrantów w UE-27 wzrósł bardzo szybko z 0,75 miliona w 2004 do 2,12 miliona w 2017 (trzy czwarte tego przyrostu stanowiła migracja zarobkowa)
- W 2017, UK, Niemcy, Irlandia i Holandia były krajami docelowymi 80% polskich migrantów zarobkowych i te cztery kraje były podstawą badań empirycznych Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego w późnych latach 2010-tych, o które obecna prezentacja się opiera
- Napływ polskich poakcesyjnych migrantów w dużej mierze przypadł na bardzo turbulentny okres w gospodarce światowej i w gospodarce UE-27: 2008-2013 Globalny Kryzys Finansowy (*GFC*), kryzys Euro w połowie lat 2010-ych, i przegłosowanie Brexitu przez Parlament UK w połowie 2016 roku (choć Polska gospodarka przeszła okres *GFC* raczej “suchą nogą”)

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ

- Polskie migracje poakcesyjne są przedmiotem zainteresowania sporej grupy badaczy migracji międzynarodowych, w tym grupy moich kolegów i koleżanek z UW,
- Badacze ci podkreślają różne wyróżniające cechy polskich migrantów zarobkowych (np., ambiwalentność i zmienność ich strategii migracyjnych oraz ich potencjalną “płynność”/mobilność)
- Podkreśla się również tendencję do transformacji polskich migracji tymczasowych w permanentne (początkowo deklarowana intencja powrotu przekształca się w deklarowaną intencję stałego pobytu)
- Obecna prezentacja dotyczy mobilności polskich migrantów zarobkowych w głównych krajach docelowych UE-27 podczas kryzysu GFC 2008-2013 (i tuż po do roku 2016)

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- Opierając się o dane zbierane przez Narodowy Bank Polski (NBP) w czterech głównych krajach docelowych polskich migrantów zarobkowych, Janicka i Kaczmarczyk (2016) pokazali, że deklarowane intencje migracyjne polskich migrantów zmieniły się między 2009 i 2012 (okres GFC)
- Proporcja migrantów deklarujących intencję pozostania “na stałe” w kraju pobytu (w przeciwieństwie do intencji “powrotu do Polski”) zwiększyła się czterokrotnie w Irlandii i podwoiła w Niemczech
- Używając indeks intencji “płynności/powrotu” (*index of circulation*) i indeks intencji “osiedlenia” (*index of permanency*), Janicka i Kaczmarczyk pokazali, że deklarowane intencje pozostania mobilnym zmalały a intencje stałego osiedlenia wzrosły między 2009 i 2012

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- Janicka i Kaczmarczyk (2016) sugerują, że teoretyczne prognozy *oparte o teorie ekonomii* dotyczące mobilności polskich migrantów zarobkowych w czasach kryzysowych, takich jak GFC, nie wiele wyjaśniają, bowiem dotyczą głównie migrantów tymczasowych i powrotnych a nie tych z intencją permanentnej imigracji do i integracji w krajach przyjmujących
- **Nie jest zbyt jasne dlaczego obserwowana dynamika polskich migracji zarobkowych w okresie GFC odbiega od przewidywań opartych o teorie ekonomii, poza za mało “teoretyczną” sugestią, że migranci są z założenia grupą, której najtrudniej jest znaleźć pracę i która pierwsza ją traci w rezultacie szoku rynkowego co powoduje powrót do kraju pochodzenia (*they are the last to hire and the first to fire and, when fired, they return “home”*). Alternatywnie migranci są klasycznymi emigrantami-imigrantami, którzy emigrują “na zawsze”**

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- Jancewicz i Markowski (2019) również wykorzystali dane NBP (okres 2009-2016 aby pokazać, że zasoby polskich migrantów zarobkowych niewiele (i nierówno) wzrosły w czterech krajach docelowych w okresie 2009-2016 choć przyptywy nowych migrantów zmalały (również nierównomiernie) z wyjątkiem Holandii (gdzie spory procent polskich migrantów zarobkowych to bardziej stabilni pracownicy sezonowi)
- Ogólnie, w okresie kryzysu, przyptywy nowych, szczególnie tymczasowych, migrantów zmalały, ale również zmalały odpływy migrantów będących na miejscu (*in situ*), zatem proporcja zadeklarowanych intencji pozostania “na stałe” wzrosła (migranci *in situ* chętniej deklarują intencje pozostania) a proporcja zadeklarowanych “powrotów” zmalała (częściowo też w rezultacie przyśpieszonych wyjazdów najbardziej mobilnych/płynnych migrantów *między* kolejnymi badaniami NBP)

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- Jancewicz i Markowski (2019) sugerują, że intencje dotyczące dalszej mobilności lub kontynuacji pobytu są głównie zdeterminowane przez relatywne i absolutne *returns to skills and human capital* (przychody z inwestycji we własny kapitał ludzki), np., wysokie dochody skłaniają migrantów z dużymi zasobami kapitału ludzkiego i “dobrymi” dochodami do pozostania tam gdzie obecnie są
- Ale w warunkach “codziennej normalności” na zachowania migrantów głównie wpływają czynniki nieekonomiczne i tylko w czasach ekonomicznie burzliwych, takich jak GFC, o intencjach migrantów decydują czynniki ekonomiczne, które ich zmieniają z codziennych *socialis homines* w bardziej “ekonomizujących” *homines economici*. Te argumenty są dobrze osadzone w konwencjonalnej teorii ekonomii

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- Jancewicz i Markowski (2019) również sugerują, że polscy migranci zarobkowi w EU-27 rzadko, jeśli w ogóle, dokonują oceny ekonomicznej swoich opcji i strategii migracyjnych (również Brunarska 2019). Na ogół, obserwuje się tendencję do “upraszczania kompleksowości (problemów) w warunkach niepewności” (“*to simplify complexity in face of uncertainty*” - Williams and Balaz 2012), podejmowania spontanicznych, *ad hoc* decyzji lub opartych o jakieś *heurystyki*
- Imitacja zachowań innych agentów jest prostą formą “upraszczania kompleksowości w warunkach niepewności”, a opcja pozostawiania wszystkiego bez zmian (*status quo*) jest naturalną opcją zachowawczą (*default option*), szczególnie w sytuacjach kryzysowych czy ogólnie trudnych

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- Markowski (2022) stara się pokazać, że obserwowane zachowania migrantów w warunkach kryzysowych są dobrze osadzone w teorii ekonomii
- *A priori*, nie ma podstaw do założeń, że migranci *per se* są grupą, którą się niechętnie zatrudnia w warunkach normalnych i raczej chętnie zwalnia w warunkach nienormalnych – często jest dokładnie odwrotnie i *pracodawcy* raczej niż *pracownicy* są tymi agentami, którzy decydują kto dostaje ofertę pracy, kto pozostaje zatrudniony, a kogo się zwalnia i kiedy
- Migranci mają wpływ na proces selekcji (pozytywny lub negatywny) i autonomię jeśli chodzi o akceptację ofert zatrudnienia, korzystania ze wsparcia socjalnego, czy powrotu do kraju pochodzenia
- “Odwrotne prawo Greshama”: “dobry” migrant wypiera gorszego “tubylca”

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- By pokazać mechanikę procesów homeostazy rynkowej (*market tatonnement process*), która lepiej ilustruje obserwowana dynamikę zmian na intra-unijnych rynkach pracy migrantów zarobkowych, Markowski (2022) rozróżnia dwie kategorie migrantów:
  - migrantów niezależnych/autonomicznych (*autonomous movers*), którzy dokonują własnych ocen i wyborów strategii migracyjnych; oraz
  - migrantów zależnych (*momentum movers*), którzy imitują obserwowalne zachowania innych migrantów
- Większość migrantów należy do tej ostatniej grupy migracyjnych dyletantów i imitatorów zachowań innych agentów. Grupa pierwsza jest najbliższa podręcznikowej koncepcji *homo economicus* ale jest bardzo nieliczna

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- **Rysunek 1** (*Figure 1*) pokazuje typowy model podręcznikowy, gdzie:

L reprezentuje ogólny popyt na siłę roboczą w kraju docelowym (*wolna zmienna*)

L_m reprezentuje popyt na siłę roboczą migrantów w wybranym kraju (*szybka zmienna*)

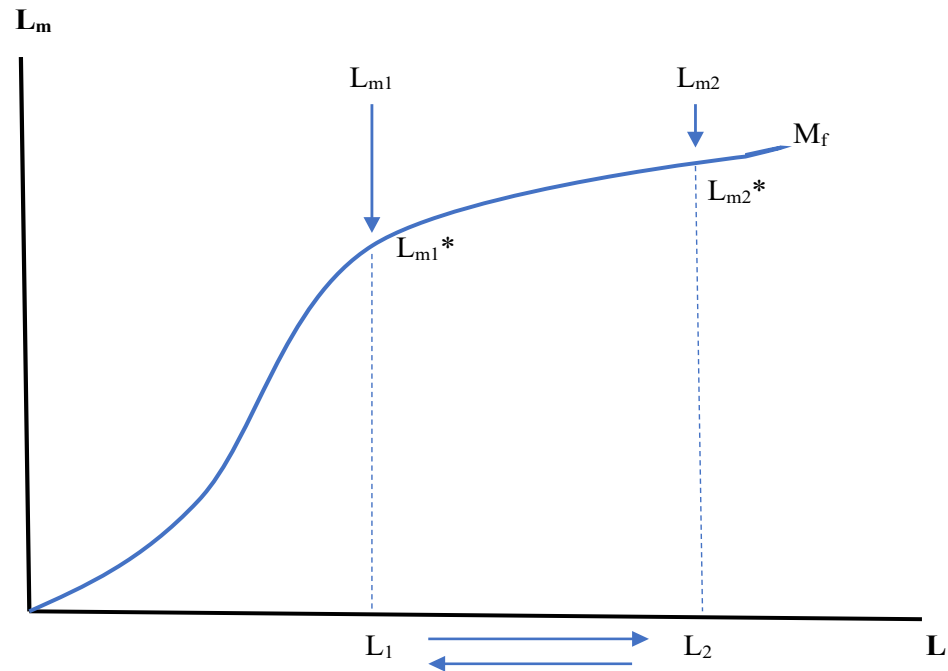
$E = E(L_m, L)$ reprezentuje (niesprecyzowana tu) funkcję zatrudnienia, która pokazuje jak pracodawcy zatrudniają migrantów przy różnych poziomach L (powiedzmy funkcja minimalizująca, *ceteris paribus*, koszty siły roboczej). Funkcja E implikuje “zrównoważone” (np., minimalizujące koszty) zatrudnienie migrantów dla każdego poziomu L , L_m^* , gdzie dla każdego L , L_m *szybko* przyjmuje wartość L_m^*

Równanie $dL_m/dt = f(L_m^*; L)$, opisuje ścieżkę zmian (ewolucję) zatrudnienia migrantów w czasie, t , gdzie system dąży do stanu równowagi $dL_m/dt = f(L_m^*; L) = 0$ (zero różnica między popytem na pracę migrantów a jej podażą)

M_f reprezentuje “manifold curve” punktów równowagi, L_m^* (zrównoważona migracja zarobkowa). Na rysunku, jeśli $L = L_1$ zatrudnienie migrantów przyjmuje wartość L_{m1} i *szybko* podąża do L_{m1}^* . Gdy $L = L_2$, podobnie szybka zmiana do L_{m2}^* . Podobnie odwrotnie gdy L_2 zmniejsza się do L_1 . Deficyt popytu szybko znika podobnie nadwyżka podaży: klasyczny proces rynkowej homeostazy. W czasach kryzysu nadwyżka migrantów “znika” (powroty?). (Rysunek 1 tego nie pokazuje, ale zatrudnieniu L może odpowiadać więcej niż jedno L_m^* , czyli dla każdego poziomu zatrudnienia L może być kilka poziomów równowagi rynkowej zatrudnienia migrantów)

Rysunek 1 Klasyczny mechanizm rynkowego procesu tatonnement

Figure 1

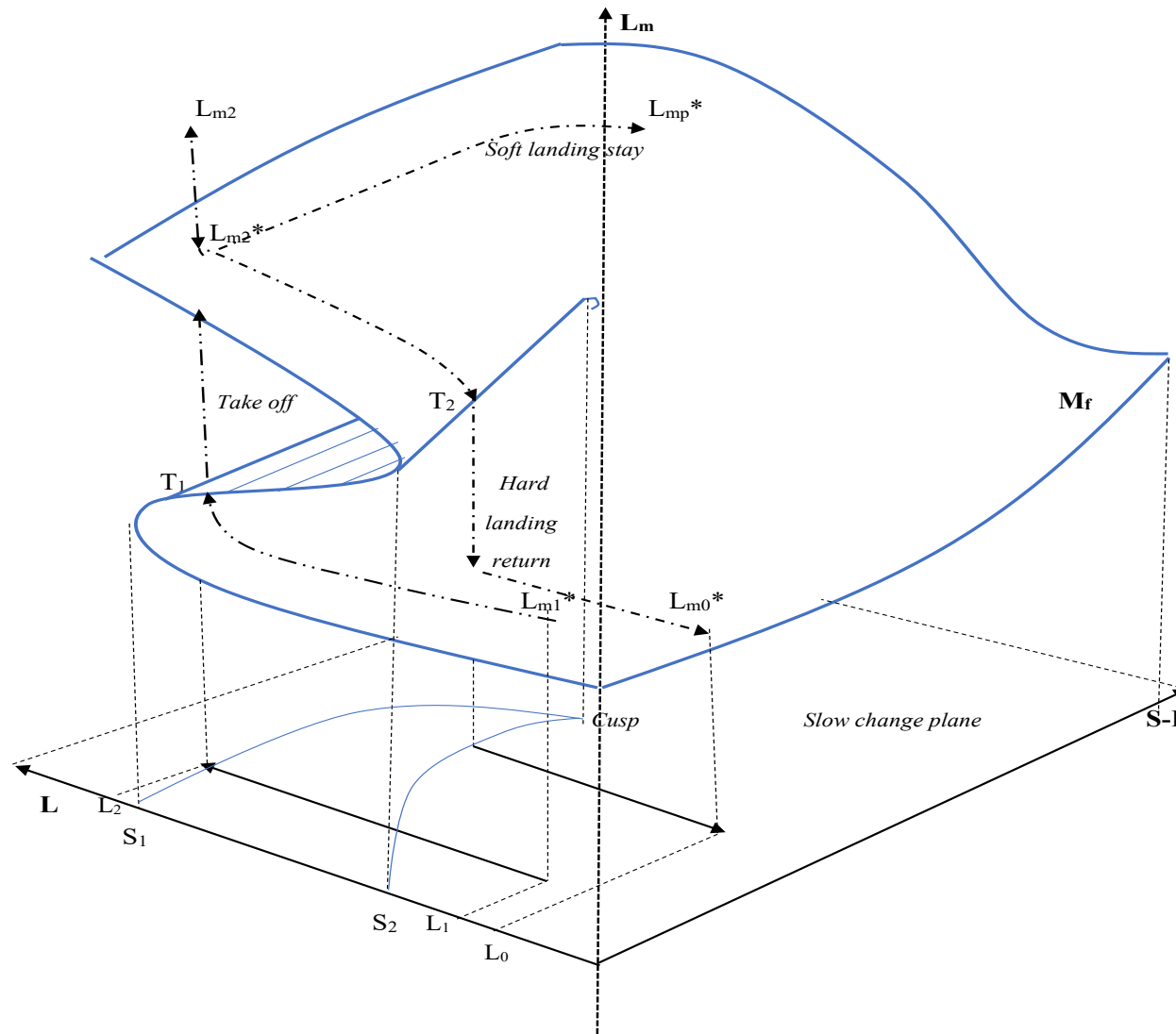

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- W oparciu o metodologię teorii katastrof Thoma, Markowski (2022) pokazuje alternatywną interpretację procesów *homeostazy* (przywracających równowagę rynkową po szoku ekonomicznym, takim jak GFC) regulujących przyływy i odpływy migrantów zarobkowych
- Ilustruje to trzy-wymiarowy **Rysunek 3**, gdzie L jest miara poziomu zatrudnienia i ogólnej sytuacji ekonomicznej kraju docelowego a dodatkowa wolno-zmieniająca się zmienna, $S-P$, reprezentuje różne społeczno-polityczne czynniki wpływające na poziom zatrudnienia migrantów zarobkowych, L_m , i gdzie manifold punktów równowagi, M_f , jest powierzchnią, która pozwala L_m^* przyjąć więcej niż jedną wartość dla pewnych kombinacji L i $S-P$ (tzn., M_f może być pofałdowany). Ogólnie $M_f = f(L_m, L, S-P)$ gdzie $dL_m/dt = f(L_m^*; L, S-P) = 0$
- Na rysunku, powierzchnia M_f jest tak pofałdowana (*cusp catastrophe*), że pozwala aby: wolne/stopniowe zmiany wartości zmiennych L i $S-P$ spowodowały szybkie i skokowe zmiany wartości zmiennej L_m (własność nieciągłości: *discontinuity*); zmiany L i $S-P$ pozwalały na asymetryczne i opóźnione reakcje L_m (własność histerezy: *hysteresis*); oraz aby stan początkowy systemu pozwalał na różne, często od siebie dość odległe stany docelowe (własność różnorodności: *divergence*)

Rysunek 3 Cusp-catastrophe mechanizm równowagi rynkowej (cusp-catastrophe tatonnement process)

Figure 3

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- L_1 jest początkowym stanem ogólnego zatrudnienia z początkowym poziomem zrównoważonej migracji L_{m1}^* (powiedzmy niezależnych pionierów nowej migracji zarobkowej). (w pobliżu L_1 , M_f jest niepofałdowane czyli jest tylko jeden poziom L_{m1}^* odpowiadający L_1)
- Kiedy L_1 wzrasta do L_2 napływają nowi migranci (powiedzmy migranci zależni) i L_m szybko rośnie ale M_f jest pofałdowane przy wyższych wartościach L . W punkcie T_1 , L_m “przeskakuje” na wyższy poziom M_f (skokowy przyrost popytu na L_m) i zrównoważone zatrudnienie migrantów zarobkowych przyjmuje wartość L_{m2}^*
- Powiedzmy, sytuacja rynkowa się pogarsza i L zaczyna maleć z L_2 do L_0 . Jedna opcja (“ciężkie lądowanie”) to malejące L_m^* wzdłuż pokazanej ścieżki z katastrofalnym spadkiem zatrudnienia migrantów w punkcie T_2 i dalszym łagodnym spadkiem L_m^* aż do nowego punktu równowagi L_{m0}^*
- Inna opcja (“łagodne lądowanie”) to ścieżka wzdłuż górnej fałdy M_f omijająca skokowe zmiany zatrudnienia w sfałdowanej części M_f . Tutaj końcowym punktem równowagi rynku migrantów zarobkowych może być punkt taki jak L_{mp}^* . Przy tej opcji, zmiany zrównoważonego zatrudniania migrantów L_m^* w sytuacji regresu rynku pracy są relatywnie nieduże i łagodne, i są głównie spowodowane zmianami zmiennej nieekonomicznej S-P (np., wzrasta dostępność wsparcia socjalnego dla nowoprzybyłych migrantów)

POLSCY MIGRANCI ZAROBKOWI W UNII EUROPEJSKIEJ: DYNAMIKA ZACHOWAŃ

- Post-szok, procesy homeostazy prowadzące do powrotu do zrównoważonego zatrudnienia migrantów nie wymagają powrotu do sytuacji początkowej (*status quo ante*) i mogą być rezultatem zarówno zmian ilościowych jak i jakościowych (np., migranci tymczasowi przekształcają się w permanentnych imigrantów lub odwrotnie)
- Procesy te mogą zatem mieć bardzo różnorodny charakter i są wynikiem różnych współzależności między czynnikami ekonomicznymi i nieekonomicznymi. Są one jednak dobrze osadzone w teorii ekonomii, tzn., “niewidzialna ręka” Adama Smitha pozwala na spory zakres procesów autoregulacji (*market tatonnement mechanisms*), których rezultatem jest powrót “ekonomii” do równowagi rynkowej bez interwencji “ekonoma”

References

- Brunarska, Z. (2019). “A ‘Good Enough’ Choice: Bounded Rationality in Migration Destination Choice”, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, **2**(172): 43–62.
- Jancewicz, B. and Markowski, S. (2019). “Economic turbulence and labour migrants’ mobility intentions: Polish migrants in the United Kingdom, Ireland, the Netherlands and Germany 2009–2016”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, DOI: 10.1080/1369183X.2019.1656059.
- Janicka, A. and Kaczmarczyk, P. (2016). “Mobilities in the crisis and post-crisis times: migration strategies of Poles on the EU labour market”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, DOI: 10.1080/1369183X.2016.1162350.
- Markowski, S. (2022 pending publication) “The dynamics of migrant stock adjustments: Polish labour migrants in the EU at the time of economic turbulence”